

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

DOI: 10.33498/opus-2021-03-091

Володимир Шевела

керівник юридичного відділу ТОВ “Допомога”
(Полтава, Україна)
shevela.vladimir99@gmail.com

УДК 342.7

ПРОБЛЕМА ДИСПОЗИТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІМУНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД*

АНОТАЦІЯ. Більшість сучасних правових держав гарантують на конституційному рівні визнання людини, її життя, здоров'я, честі та гідності найвищою суспільною цінністю. Однак те, що сприймається за нормальних умов буття, як аксіома, константа, може зазнати істотного впливу та тиску під час кризи. Сьогодні гострим є питання боротьби із пандемією *COVID-19*, складовою якого, зокрема, є закріплення державою обов'язку вакцинації. Проте, як відомо, в суспільстві існують різні погляди навіть на добровільну вакцинацію, і остання викликає інколи панічні настрої серед людей. Наслідком цього може стати відрахування з дитячого садка або школи – як реакція держави на таку поведінку індивіда. Зрозуміло, що далі відбуваються протистояння із державними інституціями у судових тяганинах. Як зрозуміло, з огляду на це постає запитання: чи є допустимим, із погляду фундаментальних принципів функціонування правового суспільства, зокрема принципів справедливості та верховенства права, обмеження певних прав цієї категорії індивідів? Чи можна визнати у цьому випадку примат суспільного інтересу над приватним? Чи не становитиме це непропорційне втручання в особистісну автономію (*personal autonomy*)?

Метою статті є спроба з'ясувати співвідношення приватного інтересу та суспільного, визначити критерії пропорційності можливого обмеження прав індивідів, зокрема гарантованих ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція), у контексті відносин у сфері імунізації населення крізь призму практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Як показують результати дослідження, ЄСПЛ визнає, що неможливо дати вичерпне визначення поняттю “приватне життя”, гарантованому ст. 8 Конвенції.

* Із вдячністю за підтримку батькові – О. Шевелі.

© Володимир Шевела, 2021

Проте однозначно ця категорія не обмежується “внутрішнім колом”, у якому людина може жити власним особистим життям, і повністю виключати з нього контакти із зовнішнім світом. У низці рішень наголошується на фундаментальному значенні принципів поваги до людської гідності, справедливості, пропорційності, верховенства права особливо в сфері втручання в особистісну автономію людини.

Першим рішенням ЄСПЛ щодо дитячої вакцинації є рішення у справі *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, в якому він чітко постановив: вимога до тих, хто може бути вакцинований без небезпечних ризиків для здоров'я, зробити щеплення пропорційним. Видається очевидним, і відповідає здоровому глузду, що безпека життя і здоров'я суспільства загалом має надважливе значення для держави, тому реалізація окремих прав окремими індивідами може бути обмежена як пропорційна відповідь на відмову від виконання встановленого законом обов'язку.

Ключові слова: вакцинація; охорона здоров'я; право на відмову; пропорційність; приватний інтерес; суспільний інтерес; практика Європейського суду з прав людини.

Як відомо, всі сучасні правові держави визнають людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю та гарантують захист цих основ буття від будь-яких посягань². Крім того, сьогодні сформувався ефективний механізм захисту порушених прав та інтересів на міжнародному рівні, принаймні на теренах європейського континенту. Основною інституцією, куди можна звернутися за захистом порушеного права, є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), функція якого – забезпечувати дотримання країнами – підписантками Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) їхніх зобов'язань³. Україна підписала та ратифікувала Конвенцію у 1997 р. Крім того, українським процесуальним законодавством визнається практика ЄСПЛ як джерела права⁴. Саме тому наше дослідження враховуватиме позицію ЄСПЛ щонайменше у межах предмета цієї статті.

Сьогодні немає потреби багато говорити про найгостріший виклик для всього людства, принаймні за останні декілька десятиліть, – пандемію COVID-19, яка вже забрала життя близько 3 млн осіб по всьому світу (приблизно за рік)⁵. На середину 2020 р. провідними фармацевтичними компаніями та науково-дослідними інститутами світу було розроблено вакцину та в грудні 2020 р. в окремих країнах почалася масова вакцинація

² Див., наприклад: Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 19.04.2021); Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. <<https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>> (accessed: 19.04.2021); Constitution of the Italian Republic, given in Rome on this 27th Day of December 1947 <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf> (accessed: 19.04.2021).

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 19.04.2021).

⁴ Див.: Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>> (дата звернення: 19.04.2021); Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>> (дата звернення: 19.04.2021); Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>> (дата звернення: 19.04.2021).

⁵ WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard <<https://covid19.who.int>> (accessed: 19.04.2021).

населення, і згідно зі статистичними даними, натеper вже введено близько 900 млн доз⁶. З'ясування питання ефективності вакцинації населення не є предметом дослідження. Однак треба констатувати, що з початком зазначених вище процесів постають нагальні питання юридичного характеру, на які необхідно дати відповідь якомога скоріше. Нині є як прихильники вакцинації (не тільки проти COVID-19), так і противники, незважаючи на підтверджений світовою медичною практикою факт, що загальний рівень імунізації населення від тієї чи іншої хвороби позитивно впливає на всіх членів суспільства⁷. Нині складається ситуація, коли окремі індивіди відмовляються від щеплень із найрізноманітніших мотивів: більш-менш обґрунтованих (наприклад, панічний страх, що можуть виникнути ускладнення) і з низьким рівнем обґрунтування (наприклад, конспірологія). Ми не бачимо сенсу вкотре наводити катастрофічні цифри щодо майже відсутності імунізації населення в Україні (проти добре вивчених хвороб – дифтерії, правця, кашлюку, поліомієліту тощо), адже це питання вже було детально висвітлено вітчизняними фахівцями⁸.

Видається очевидним, що якби ці відносини стосувалися виключно цих індивідів, і лінія їхньої поведінки не становила би впливу на суспільство загалом, то дискусія щодо пріоритетів була б щонайменше зайвою. Однак тут ідеться про життя і здоров'я десятків мільйонів людей, тому вести мову про диспозитивний метод регулювання цієї сфери відносин надзвичайно складно.

З огляду на це постає запитання: чи є допустимим із погляду фундаментальних принципів функціонування правового суспільства, зокрема принципів справедливості та верховенства права, обмеження певних прав цієї категорії індивідів? Чи можна визнати у цьому випадку примат суспільного інтересу над приватним? Чи не становитиме це непропорційне втручання в особистісну автономію (*personal autonomy*)⁹.

Як теоретико-правові¹⁰, так і практичні аспекти¹¹ обмеження прав людини ставали предметом дослідження багатьох науковців. Крім того,

⁶ COVID-19 vaccine doses administered, Apr 18, 2021 <<https://ourworldindata.org/grapher/cumulative-covid-vaccinations?tab=chart&time=latest>> (accessed: 19.04.2021).

⁷ Див., наприклад: A G Fiks, K F Hunter, A Russell Localio, R W Grundmeier, E A Alessandrini, 'Impact of Immunization at Sick Visits on Well-Child Care' (2008) 5 Pediatrics 898; P Pezzotti, S Bellino, F Prestinaci, S Iacchini, F Lucaroni, L Camoni, M M Barbieri, W Ricciardi, P Stefanelli, G Rezza, 'The impact of immunization programs on 10 vaccine preventable diseases in Italy: 1900–2015' (2018) 11 Vaccine 1435.

⁸ Див., наприклад: В Пашков та Н Гуророва, 'Імунопрофілактика в механізмі забезпечення та захисту права на здоров'я' (2020) 3 Право України 64–5; О Губанова, 'Щодо механізму правового регулювання відносин у сфері імунізації населення' (2017) 1 Форум права 32 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_8> (дата звернення: 19.04.2021).

⁹ Ternovsky v. Hungary, 14.12.2010. App. 67545/09 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102254>> (accessed: 19.04.2021).

¹⁰ П Рабінович та І Панкевич, 'Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти)' (2001) 3 Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина 107; С Рабінович, 'Загальна Декларація прав людини як основа міжнародної концепції допустимих обмежень основоположних прав' (2018) 9 Право України 151.

¹¹ С Шевчук, Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції (Реферат 2007) 848.

в 2020 р. вийшла стаття “Імунопрофілактика в механізмі забезпечення та захисту права на здоров’я”¹², в якій приділено багато уваги саме національно-правовому регулюванню імунізації населення, вказано на недоліки; констатовано, що українські суди не враховують рішення ЄСПЛ у відповідній галузі, хоча частими є посилання на міжнародні документи, зокрема Конвенцію, Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про права дитини. У статті “Правове регулювання обов’язкової вакцинації як засобу забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя”¹³ автор, зокрема, порушує питання уможливлення примусової вакцинації у надзвичайних ситуаціях.

Однак, віддаючи належне цим розвідкам, вважаємо за доречне зауважити, що нині бракує достатньої уваги саме співвідношенню приватного та суспільного інтересів крізь призму ст. 8 Конвенції, що фактично стає відправною точкою для національних судів для вирішення справ цього типу. Зважаючи на нинішній вектор розвитку суспільних відносин, можна припустити, що дослідження зазначених вище питань становитиме інтерес не тільки в царині наукової дискусії, а й практичної діяльності.

Метою дослідження є спроба з’ясувати співвідношення приватного та суспільного інтересу, визначити критерії пропорційності можливого обмеження прав індивідів, зокрема гарантованих ст. 8 Конвенції у контексті відносин у сфері імунізації населення. Предметом дослідження є практика ЄСПЛ. Однак необхідно зробити застереження, що прецеденти стосуватимуться сфери імунізації не від COVID-19, а від вже ґрунтовно досліджених хвороб, що просто пояснюється відсутністю на цей момент відповідного пласту практики. У будь-якому разі, ми сподіваємося, що результати цього дослідження все ж таки будуть корисними і під час вирішення питань імунізації від COVID-19, адже суть правових відносин у цьому випадку має багато спільних рис.

Стаття 8 Конвенції гарантує, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків: 1) втручання здійснюється згідно із законом; 2) є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни; 3) запобігання заворушенням чи злочинам; 4) захист здоров’я чи моралі; 5) захист прав і свобод інших осіб¹⁴. Експліцитно текст дає зовсім мало інформації щодо обсягу гарантованих прав. Більше уваги приділяється критеріям мож-

¹² В Пашков та Н Гуторова, ‘Імунопрофілактика в механізмі забезпечення та захисту права на здоров’я’ (2020) 3 Право України 61–84.

¹³ О Гуцуляк, ‘Правове регулювання обов’язкової вакцинації як засобу забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя’ (2020) 4 Публічне право 50–61.

¹⁴ Конвенція (н 3).

ливого обмеження цих прав, що загалом не полегшує ситуації, якщо не звертатися до практики тлумачення цієї статті ЄСПЛ.

Так, ця інституція неодноразово наголошувала, що неможливо дати вичерпне визначення поняттю “приватне життя”¹⁵. Такий статус-кво дає змогу суду реагувати на розвиток суспільного життя з огляду на єдиний сталий критерій – гідність людини, що й підтверджується практикою. У справі *Niemietz v. Germany* ЄСПЛ безпосередньо зазначає, що поняття “приватне життя” не можна обмежити “внутрішнім колом”, в якому людина може жити власним особистим життям і повністю виключати з нього зовнішній світ. Повага до приватного життя також має містити право встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми¹⁶. У справі *Evans v. the United Kingdom* констатується, що приватне життя охоплює, серед іншого, аспекти фізичної та соціальної ідентичності особи, включаючи право на особистісну автономію, особистісний розвиток і встановлення та підтримання відносин з іншими людьми¹⁷. Із зазначеного випливає, що суд визнає сферою приватного життя, у значенні ст. 8 Конвенції, зокрема, модель відносин “людина – суспільство”.

У контексті примусового лікування (справа *X. v. Finland*) розуміння позиції ЄСПЛ зводиться до такого. Суд визнав, що примусове введення ліків є серйозним втручанням у фізичну цілісність (*physical integrity*) особи, і тому має ґрунтуватися на “законі”, який гарантує належні запобіжні заходи проти свавілля. У цій справі такі гарантії були відсутні: рішення про направлення заявника на примусове лікування включало автоматичний дозвіл на примусове введення ліків, якщо він відмовлявся від лікування, тобто прийняття рішення було виключно в руках лікарів, які могли вжити досить радикальних заходів, незважаючи на побажання заявника. Таким чином, заявник не мав жодних засобів правового захисту, за допомогою яких можна було б вимагати від суду ухвалення рішення щодо законності, пропорційності примусового лікування або просити про його припинення¹⁸. Загалом ситуація нагадує український підхід у правовому регулюванні цієї сфери відносин до ухвалення Конституційним Судом України рішення від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу)¹⁹ та подальшого приведення законодавства у відповідність до цього рішення. Безумовно, зважаючи на те, що втру-

¹⁵ *Niemietz v. Germany*, 16.12.1992. App. 13710/88 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887>> (accessed: 19.04.2021); *Pretty v. the United Kingdom*, 29.04.2002. App. 2346/02 <<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60448>> (accessed: 19.04.2021); *Evans v. the United Kingdom*, 2007 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>> (accessed: 19.04.2021).

¹⁶ *Niemietz v. Germany* (n 15).

¹⁷ *Evans v. the United Kingdom* (n 15).

¹⁸ *X. v. Finland*, 03.07.2012. App. 34806/04 <<http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-111938>> (accessed: 19.04.2021).

¹⁹ Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 №2-рп/2016 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>> (дата звернення: 19.04.2021).

чання у фізичну цілісність особи у справі *X. v. Finland* відбулося вже після захворювання, важко проводити аналогії із вакцинацією, що за своєю суттю є превентивним заходом. Однак необхідно визнати, що ЄСПЛ дуже прискіпливо ставиться до національного правового регулювання цієї сфери, адже у випадку лакуни втрачаються всі належні запобіжні заходи проти свавілля.

Крім того, видається цікавим, які вимоги до процедури, процесу ухвалення рішень, що призводять до втручання у право, гарантуються ст. 8 Конвенції? Адже, як вже було зазначено, експліцитно стаття не містить відповідних положень. У справі *McMichael v. the United Kingdom* суд зазначив: незважаючи на те, що ст. 8 не містить чітких (експліцитних) процедурних вимог, процес ухвалення рішень, що призводить до втручання, повинен бути справедливим і таким, щоб забезпечити належну повагу інтересам, які захищаються ст. 8 Конвенції²⁰. Фактично в цій справі, у *W. v. the United Kingdom*²¹ та *S.A.S. v. France*²² ЄСПЛ посилається на принципи справедливості, поваги до гідності людини та пропорційності, вкотре визнавши цей симбіоз відправною точкою ухвалення будь-якого рішення, що стосується втручання в обсяг прав і свобод, гарантованих, зокрема, ст. 8 Конвенції. Водночас у доктрині було неодноразово підкреслено, що не бажано трактувати ідеї персоналізму в світлі всездозволеності. Як зазначає С. Рабінович:

Персоналістично трактованому ідеалу соціальної гармонії відповідає принцип рівноваги цінності вільного розвитку особистості зі збереженням і відтворенням цілісності цієї спільноти, яка є необхідною умовою забезпечення такого розвитку, а також взаємопов'язаністю прав людини та її соціальних обов'язків²³.

Загалом необхідно підкреслити, що стосовно захисту фізичної або психологічної цілісності ЄСПЛ займає таку позицію: держави мають не тільки негативні, а й позитивні обов'язки забезпечити індивідам право на ефективний захист зазначених категорій, навіть у контексті ст. 2 Конвенції (право на життя). Як зазначено в одному з рішень щодо прийнятності скарги, не можна виключати, що дії та бездіяльність органів влади в галузі охорони здоров'я можуть за певних обставин призвести до відповідальності відповідно до ст. 2 Конвенції²⁴.

²⁰ *McMichael v. the United Kingdom*, 24.02.1995. App. 16424/90 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57923>> (accessed: 19.04.2021).

²¹ *W. v. the United Kingdom*, 08.07.1987. App. 9749/82 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57600>> (accessed: 19.04.2021).

²² *S.A.S. v. France*, 01.07.2014. App. 43835/11 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145466>> (accessed: 19.04.2021).

²³ Рабінович (н 10) 162.

²⁴ *Nitecki v. Poland*, 21.03.2002. App. 65653/01 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22339>> (accessed: 19.04.2021).

У практиці ЄСПЛ також є прецеденти, коли суд констатував відсутність у заявника права на компенсацію від держави за негативні наслідки, спричинені вакциною, яка була рекомендованою, але не обов'язковою. Справа *Baytöre v. Turkey* стосується дитини, яка була щеплена у віці трьох місяців проти кількох захворювань (включаючи поліомієліт). Щеплення призвело до паралічу правої стопи. Заявники подали позов про компенсацію, однак суд його відхилив, зазначивши, що в цьому випадку вини з боку органів охорони здоров'я немає. Важливим є те, що рішення суду першої інстанції базувалося на висновку експерта, який стверджував, що частота ускладнень, подібних до перенесених заявником, надзвичайно невисока, і їм неможливо запобігти медичним шляхом. Заявники пройшли всі ланки національного захисту і звернулися до ЄСПЛ зі скаргою, що державні органи відмовляються виплатити компенсацію за шкоду, яку вони зазнали, і їхні спроби реалізувати своє право були нівельовані національними судами. ЄСПЛ наголосив, що ст. 8, зокрема, включає до свого обсягу питання, пов'язані з наданням медичної інформації, що дає змогу оцінити ризики для здоров'я. Однак, якщо в цьому випадку єдиною ціллю вакцинації був захист здоров'я громадян через викорінення інфекційних хвороб (проте існує невелика кількість серйозних ускладнень), держава не може відповідати за те, що вона не вжила достатніх заходів для захисту фізичної цілісності цих осіб. Матеріали цієї справи вказують на те, що вакцина була призначена належним чином, і всі ризики настання ускладнень були враховані. Суд визнав, що заявник став жертвою побічної реакції внаслідок введення рекомендованої вакцини, однак у системі охорони здоров'я, де вакцинація є обов'язковою, за відсутності лікарської помилки, компенсація жертвам шкоди, спричиненої щепленням, по суті була заходом соціального захисту, що перебуває поза сферою дії Конвенції²⁵.

Хрестоматійним рішенням у сфері втручання в особистісну автономію особи та проблеми співвідношення безпеки здоров'я суспільства й самовизначення індивіда, є рішення апеляційного суду Онтаріо (Канада) 1990 р. (на яке посилався свого часу ЄСПЛ²⁶), в якому зазначено:

Держава, поза сумнівом, має інтерес у захисті й охороні життя та здоров'я своїх громадян. Очевидно, існують обставини, за яких цей інтерес буде превалювати над правом індивіда на самовизначення. Наприклад, держава може в певних випадках вимагати від громадян пройти медичні процедури з метою усунення загрози здоров'ю населення загалом <...>²⁷.

²⁵ *Baytöre v. Turkey*, 12.03.2013. App. 3270/09 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118082>> (accessed: 19.04.2021).

²⁶ *JW of Moscow and others v. Russia*, 10.06.2010. App. 302/02 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99221>> (accessed: 19.04.2021).

²⁷ *Malette v. Shulman*, 72 O.R. 417, 1990 <<https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2016/05/MalettevShulman.pdf>> (accessed: 19.04.2021).

Дійсно, як відзначають дослідники питань, пов'язаних із правовим регулюванням профілактики інфекційних захворювань, основним каменем спотикання є визначення меж '<...> повноважень держави щодо обмеження автономії приватності, свободи, майнових та інших охоронюваних законом інтересів фізичних осіб для загального блага <...>'²⁸.

У квітні 2021 р. ЄСПЛ ухвалив перше рішення щодо обов'язкової дитячої вакцинації у справі *Vavříčka and others v. the Czech Republic*²⁹, що фактично є його першим прецедентом у цій сфері. Як відомо з обставин справи, в Чехії існує юридичний обов'язок вакцинації дітей від дев'яти хвороб, які добре відомі медичній науці. Виконання цього обов'язку не може бути забезпечене примусово. На батьків, які ухиляються від його виконання, може бути накладено штраф. Невакциновані діти не приймаються до дитячих садків (виняток: ті, хто не може бути вакцинований за станом здоров'я). На першого заявника було накладено штраф за ухилення від обов'язку вакцинувати його двох дітей. Іншим заявникам було відмовлено в прийомі до дитячого садочка також через ухилення від обов'язку зробити щеплення дітям. ЄСПЛ вказав, що обов'язкова вакцинація, як недобровільне медичне втручання, є втручанням у фізичну цілісність особи, що безпосередньо стосується права на повагу до приватного життя, захищеного ст. 8 Конвенції. Досліджуючи дії Чехії на предмет порушення ст. 8 через призму "трискладового тесту" ("відповідно до закону", "необхідність у демократичному суспільстві", "легітимна мета"), ЄСПЛ визнав, що вимога чеського законодавства щодо обов'язковості вакцинації відповідає цілям охорони здоров'я та захисту прав інших осіб. Адже таке державне регулювання, мета якого полягає у досягненні високого рівня вакцинації суспільства (колективний імунітет), забезпечує, зокрема, ефективну охорону здоров'я тих, хто не може бути вакцинований за станом здоров'я. Особливого значення набуває соціальна солідарність, яка має на меті охорону здоров'я всіх членів суспільства, зокрема тих, хто особливо вразливий щодо певних захворювань. І решта в такому разі має взяти на себе мінімальний ризик у формі вакцинації. При цьому ЄСПЛ зазначив, що задоволення цієї частини "тесту" ("відповідно до закону") достатньо для вжиття державою відповідних заходів для захисту від серйозних потрясінь у суспільстві (акти порушення громадської безпеки, загроза економічному благополуччю тощо), спричинених тяжкою хворобою.

Перевіряючи імовірну перспективу заміни системи обов'язкової вакцинації (яка нині передбачена чеським законодавством) на рекомендовану (на основі висновків експертів), ЄСПЛ дійшов висновку, що дії Чехії

²⁸ Р Гревцова, 'Актуальні проблеми правового регулювання охорони громадського здоров'я в Україні' (2015) 1 Адміністративне право і процес 195.

²⁹ *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, 08.04.2021. Apps. 47621/13, and others <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>> (accessed: 19.04.2021).

в галузі вакцинації є пропорційною відповіддю на соціальну потребу в охороні здоров'я для того, щоб запобігти тенденції зниження відсотку вакцинованих серед дітей (п. 284). ЄСПЛ також наголосив, що вибір такого вектору політики в галузі охорони здоров'я є достатньо обґрунтованим, зокрема з погляду ефективності та безпечності дитячої вакцинації. Крім того, навіть незважаючи на те, що система обов'язкових щеплень не є найпоширенішою моделлю, прийнятою європейськими державами, національні органи влади мають право обирати такий спосіб регулювання, адже найкраще знають причини такого вибору.

Особливо важливим критерієм під час вирішення питань обов'язковості вакцинації дітей ЄСПЛ визнає інтереси дитини, а також інтереси дітей як соціальної групи загалом. Імунізація у цьому випадку має на меті захист кожної дитини від серйозних захворювань та їхніх ускладнень. У тих країнах, де обґрунтовано можна вважати, що політики добровільної вакцинації недостатньо для підтримання колективного імунітету (*herd immunity*), органи влади можуть запровадити політику обов'язкової вакцинації з метою досягнення достатнього рівня колективного імунітету.

Стосовно безпеки вакцини ЄСПЛ зазначив, що, не враховуючи її безпечність для переважної більшості, у рідкісних випадках вакцинація може виявитися небезпечною, заподіюючи серйозної та тривалої шкоди здоров'ю. Беручи до уваги дані, наведені чеським урядом, який зазначив, що приблизно на 100 тис. дітей, щорічно вакцинованих у Чехії, кількість випадків серйозної шкоди здоров'ю становила 5 або 6, ЄСПЛ наголосив, що незважаючи на таку рідкісну динаміку, важливо вживати всіх можливих необхідних запобіжних заходів для охорони здоров'я людей перед вакцинацією.

Щодо питання, яке безпосередньо включається до обсягу мети цього дослідження – чи допустимо обмежити індивіда в його правах, які входять до обсягу поняття особистісної автономії (*personal integrity*)? – позиція ЄСПЛ є досить жорсткою та прямолінійною. Визнаючи, що виключення з дошкільного навчального закладу означало втрату важливої можливості для цих дітей розвивати свою особистість і набувати важливих соціальних та навчальних навичок у формуючому педагогічному середовищі, ЄСПЛ чітко зазначає, що така ситуація є наслідком свідомого вибору батьків. Ухиляючись від обов'язку вакцинації дітей, метою якої є захист здоров'я цієї вікової та соціальної групи, батьки обрали такий вектор виховання своїх дітей. Важливо наголосити, що в розумінні ЄСПЛ не є непропорційною вимога, адресована тим, для кого вакцинація становить віддалений ризик для здоров'я, прийняти цей широко застосований превентивний захід як юридичний обов'язок та заради соціальної справедливості (щоб захистити ту невелику кількість індивідів, які

не можуть бути вакцинованими, через досягнення високого рівня колективного імунітету). При цьому навіть за наявності альтернативних засобів для досягнення мети (охорони здоров'я суспільства загалом) такий підхід до вакцинації не втрачає своєї сили.

Крім того, суддя Войтичек (загалом згодний із рішенням) у своїй окремій думці наводить такий набір критеріїв для оцінки відповідності запровадження обов'язкової вакцинації положенням Конвенції. Так, на його думку, щодо кожної хвороби необхідно дати відповідь на кожний із пунктів:

- спосіб і швидкість її передачі;
- ризики для інфікованих осіб;
- середня вартість індивідуального лікування захворювання у випадку з невакцинованими пацієнтами та перспективи успіху такого лікування;
- точна ефективність наявних вакцин;
- середня вартість вакцинації;
- ризик побічних ефектів вакцинації;
- середні витрати на лікування небажаних наслідків вакцинації³⁰.

Висновки. Таким чином, загальний (суспільний) інтерес у цій сфері суспільних відносин ЄСПЛ вважається домінуючим. Як видно із його позиції, це абсолютно не означає, що права індивіда, гарантовані ст. 8 Конвенції, нівелюються під тиском суспільного інтересу. Однак очевидно, і це відповідає здоровому глузду, що безпека життя і здоров'я суспільства загалом (отже, і того, чії права обмежуються зокрема) має надзвичайне значення для держави, тому реалізація окремих прав окремими індивідами може бути обмежена як пропорційна відповідь на відмову від виконання встановленого законом обов'язку. Політика держави, направлена на досягнення і підтримання високого рівня колективного імунітету (*herd immunity*), є цілком виправданою навіть за умови наявності альтернативних засобів захисту здоров'я суспільства, адже, як було констатовано, держава краще знає ситуацію, і може самостійно обирати метод регулювання. Крім того, наголошено на особливій ролі соціальної солідарності в цій сфері. Справедливо, коли вакцинуються ті, для яких ризик шкоди здоров'ю мізерний для того, щоб захистити від серйозних хвороб тих, кому вакцинація протипоказана. До моменту щеплень мають бути зроблені ретельні діагностичні дослідження на предмет виявлення протипоказань. Крім того, рішення держави провадити політику обов'язкової вакцинації має відповідати “трискладовому тесту”, що впливає зі змісту ст. 8 Конвенції, однак такого елемента, як “легітимна мета, відображена в законі”, для цього цілком достатньо.

³⁰ Dissenting Opinion of Judge Wojtyczek (*Vavříčka and others v. the Czech Republic*) <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>> (accessed: 19.04.2021).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Shevchuk S, *Sudovi zakhyst prav liudyny: Praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii* (Referat 2007) (in Ukrainian).

Journal articles

2. Pezzotti P, Bellino S, Prestinaci F, Iacchini S, Lucaroni F, Camoni L, Barbieri M M, Ricciardi W, Stefanelli P, Rezza G, 'The impact of immunization programs on 10 vaccine preventable diseases in Italy: 1900–2015' (2018) 11 *Vaccine* 1435 (in English).
3. Gubanova O, 'Shchodo Mekhanizmu Pravovoho Rehuliuвання Vidnosyn U Sferi Imunizatsii Naselennia' (2017) 1 *Forum Prava* <http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_8> (accessed: 19.04.2021) (in Ukrainian).
4. Hrevtsova R, 'Aktualni problemy pravovoho rehuliuвання okhorony hromadskoho zdorovia v Ukraini' (2015) 1 *Administratyvne Pravo I Protses* 195.
5. Hutsuliak O 'Pravove rehuliuвання oboviazkovoї vaktynatsii yak zasobu zabezpechennia sanitarno-epidemichnoho blahopoluchchia' (2020) 4 *Publichne Pravo* 50 (in Ukrainian).
6. Pashkov V ta Hutorova N, 'Imunoprofilaktyka v mekhanizmi zabezpechennia ta zakhystu prava na zdorovia' (2020) 3 *Pravo Ukrainy* 61 (in Ukrainian).
7. Rabinovych P ta Pankevych I, 'Zdiisnennia prav liudyny: problemy obmezhuвання (zahalnoteoretychni aspekty)' (2001) 3 *Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna* 107 (in Ukrainian).
8. Rabinovych S, 'Zahalna Deklaratsiia prav liudyny yak osnova mizhnarodnoi kontseptsii dopustymykh obmezhen osnovopolozhnykh prav' (2018) 9 *Pravo Ukrainy* 151 (in Ukrainian).

Websites

9. 'WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard' (*World Health Organization*, 19.04.2021) <<https://covid19.who.int/>> (accessed: 19.04.2021) (in English).
10. 'COVID-19 vaccine doses administered, Apr 18, 2021' (*Our World In Data*) <<https://ourworldindata.org/grapher/cumulative-covid-vaccinations?tab=chart&time=latest>> (accessed: 19.04.2021) (in English).
11. Fiks A G, Hunter K F, Russell Localio A, Grundmeier R W, Alessandrini E A, 'Impact of Immunization at Sick Visits on Well-Child Care' (2008) 5 *Pediatrics* <<https://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/121/5/898.full.pdf>> (accessed: 19.04.2021) (in English).

THE ISSUE OF DISPOSITIVENESS OF NATIONAL LEGAL REGULATION
OF RELATIONS IN THE FIELD OF IMMUNIZATION OF THE
POPULATION IN THE CONTEXT OF ARTICLE 8
OF THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS
AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

ABSTRACT. Most modern states governed by the rule of law guarantee at the constitutional level the recognition of a person, his life, health, honor and dignity as the highest social values. However, status, what is perceived under normal living conditions as a constant or an axiom, can be significantly affected and pressured during a crisis. The issue of combating the COVID-19 pandemic, which includes, in particular, established by the state obligation to be vaccinated, is acute today. Nevertheless, as it is known, there are different views in society even on issue of voluntary vaccination, and the last one sometimes causes panic among the people. One of the serious consequences of that may be expulsion from kindergarten or school as a reaction of the state to such behavior of the individual. Clearly, that there will be further confrontations with the state institutions in litigations. Thus, it raises the question: is it permissible to restrict certain rights of that category of individuals, from the standpoint of the fundamental principles of a society where law is respected, including in particular the principles of justice and the rule of law? Is it possible to recognize the primacy of public interest over private? Wouldn't this be a disproportionate interference with personal autonomy?

The purpose of the article is to clarify the balance between private and public interest, to determine the proportionality of possible restrictions on the rights of individuals, including guaranteed by Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in the context of immunization.

The results of the research show that the European Court of Human Rights recognizes the impossibility of giving a comprehensive definition of the concept of privacy guaranteed by Article 8. However, this category unambiguously is not limited by the 'inner circle' in which people can live their own personal lives and exclude any contacts with the outside world. The principles of respect for human dignity, justice, proportionality and the rule of law, especially in the area of interference with a personal autonomy are emphasized in a number of judgments and decisions.

The first judgment of the European Court of Human Rights on child vaccination is in the case of *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, in which the court clearly ruled: requirement to those, who can be vaccinated without dangerous health risks, is proportional. It seems obvious, corresponding to common sense, that the safety of life and health of society as a whole is of paramount importance to the state, so exercising of specific individual rights may be limited as a proportionate response to a waiver of a statutory obligation.

KEYWORDS: vaccination; health care; right to refuse; proportionality; private interest; public interest; European Court of Human Rights case law.